

A RECIPROCITÁS CSŐDJE.

Bethlen István gróf említette egyszer angliai beszédei során, hogy gyökeresebb megoldás híján a nemzetiségi, kisebbségi kérdést úgy is meg lehet oldani, hogy az érdekelt két állam a kölcsönösség rendszerével tartja egymást sakkban. Szükség esetén retorziós intézkedésekkel erőszakolja ki a másik államban levő nemzettestvéreinek a jogait.

A kölcsönösség elve teóriában is bonyolult. Külön apparátust, külön, pontos ismereteket igényel. Akár anyagi, akár alaki formáját vesszük, nem kielégítő, ingatag, nehezen foglalható állandó rendszerbe. Gyakorlatilag meg épen nem szívesen alkalmazzák, vagy ahol mégis megtörténik, a módszer, és a következményék mértani sora nem áll arányban az elmélet számtani növekedésével.

Nemzetiségi téren elméletileg nem igen merítették ki a kölcsönösség témáját. Azt hiszem, mindenkor lebecsülték elméleti értékét. Valami tényleges lehetőséget, valami minden abszolút, tudományos rendszer alól kibúvó gyakorlati megoldást láttak benne, mely nem alkalmas vizsgálódásra, épen ötletszerűsége, véletlenszerűsége következtében. Ettől eltekintve, az elméleti tudomány megérezte azt a nehézséget is, hogy a tényleges élet, a történelmi és néprajzi helyzet sohasem ad alkalmat tudományos értelemben vett, abszolút kölcsönösség gyakorlati megoldására vagy tanulmányozására.

Az igazi értelemben vett kölcsönösségnek az volna az alapfeltétele, hogy a mérleg mindkét serpenyőjében *teljesen* egyforma jellegű és értékű súlyok találtassanak. Csak akkor lehetne valódi kölcsönösségről szó, ha a tényezők mindkét oldalon egyformák volnának. Két egyforma szerkezetű állam, két egyforma számú nemzeti csoport, két egymásnak megfelelő hatalom. Épen ez az utóbbi feltétel zárja ki leginkább az ideális kölcsönösséget, mert ebből a hatalmi tényezőtől következik, hogy *minden kölcsönösségnek hatalmi alapja van*. Átültetése az életbe hatalmi kérdés, akármilyen etikus elvek szerint készült el a váz: a kölcsönösséget kimondó vagy részletező szerződés és törvény. A hatalom pedig még nem erkölcs, amíg gyakorlati tetteivel erkölcsösségét be nem bizonyítja.

A kölcsönösség elvének nemzetiségi téren való szélesebbkörű alkalmazása három nehézségen akad meg: a néprajzi, földrajzi és hatalmi különbségeken, az erkölcsi szempont háttérbeszorulásán, melyet még fokoz az a körülmény, hogy a kölcsönösségnek a szüksége is ökológiai és nem jogi állapotot tételez fel és végül a gyakorlati kivitel ellenőrizhetetlenségén.

Ezért van elméleti ür a kölcsönösség szakirodaimában és ezért látjuk nemzetközi tételes alkalmazását a legkritikább esetben.

A világháború óta csak a volt Cseh-Szlovákia kötött kölcsönösségi kisebbségi szerződést a volt Ausztriával és Lengyelországgal, néhány kisebb mellékesen odavetett paragrafus jelentkezett itt-ott egv-egy szerződésben és mint egészen különálló jelenség, a legújabban kötött vatikáni konkordátumok tartalmazzák azt a kitételt, hogy az illető állam olyan nyelvi jogokat biztosít idegen nemzetiségű alattvalóinak, mint amilyeneket az ő nemzettestvérei a másik hasonló nemzetiségű állam területén élveznek. (iNémet, román konkordátum zárójegyzőkönyve.) Az első politikai szükségletek voltak, utóbbiak erkölcsi megnyilvánulások.

Ehhez a gyér anyaghoz került hozzá legújabban az

1939. november 2.-iki döntés, mely bennünket, magyarokat és elsősorban bennünket szlovákiai magyarokat érint legmélyebb életfeltételeinkben. Abból a rendelkezésből, hogy a döntés egyik pontja összefüggő fogalmazásban, junctim említi meg egyik oldalon a visszacsatolt nem-magyar, másik oldalon a visszamaradt magyar népcsoportok jogi rendezésének a szükségét a szlovák hivatalos vélemény a kölcsönösség elvét olvasta ki. Erről elméletileg nagyon lehetne viatakozni. Expressis verbis nem történt meg a reciprocitás elvének a kimondása. Jogilag pedig nagyon kétséges, hogy a védelmi rendelkezések jogalapjának egyszerűen egy mondatban való összekötése mennyiben jelenti a reciprocitást. Annyival kevésbé, hogy különböző állapotok és jogrendek kerültek egymással szembe, a kérdéses pont pedig egyáltalán nem tartalmaz útmutatást a nemzetiségi rendezés *mine-miségére* vonatkozólag. A megállapítás formális, szervezeti. Bizottságra bízta a rendezést nemcsak kivitelében, végrehajtásában, hanem lényegében és tartalmában, materiális jogi vonatkozásában. Kétségtelen, hogy a vegyes bizottság nem kap kötött előírást. Ha akarja és úgy találja jónak, majd a kölcsönösséget fogja életre hívni, de úgyis állapodhatik meg, hogy a megoldás éppen *a kölcsönösség ellenkezője*.

Ennek ellenére a gyakorlat a kölcsönösség alapelve helyezkedett, sőt Pozsony magyarsága tekintetében egyenesen a bécsi döntés kifejezett rendelkezésével szemben, mely a pozsonyi népcsoportnak külön, mert kollektív („Volksgruppe“) és teljesen egyenjogú rendezést ígért. Nem akarok ennek a gyakorlati kölcsönösségnek alaptalanságára rámutatni — a megítélés propagandisztikusan felfújta vagy nem létező magyarországi tényekre épül fel — nem akarok arra rámutatni, hogy az elv végrehajtása nem történik egységes, központilag irányított keretben, hanem minden egyes közeg önkényétől függ. Itt teljesen elegendő volna arra a gyakorlatra rámutatni, mely pl. Pozsonyban szlovák állampolgárnak ismeri el a február 10.-iki nemzetközi egyezmény értelmében azt, aki a visszacsatolt területen bír községi illetőséggel, viszont magyar állampolgár nem lett, de Besztercebányán már munkaengedélyt kér tőle (amit csak idegen állampolgártól lehet), a harmadik helyen pedig tartózkodási engedélytől teszi függővé ottlakását. Ezek tünetek. Az általános tanulság egészen máshol van: abban, hogy a kölcsönösség végrehajtása lavinává nőtt, mely feltartóztatlan előzúdulásával maga alá temette a jog az erkölcs legparányibb csíráját is. Egy kiutasításnak ebben a lavinában kettő felel meg, kettőnek nyolc, harminc elbocsátásnak (*mely nem is nemzetiségi okból történt*) százhusz, egy ügyvéd törlésének harmincöt ügyvéd megélhetésének

a veszélyeztetése. A kölcsönösség csak *politikamentesen* lehetne a nemzetiségi kérdés rendezésének az alapelve. Ez pedig fából való vaskarika, melyet talán az elmélet igen, de a gyakorlat sohasem tud megvalósítani.

A kölcsönösség elve csődött mondott, mert nem elv, hanem csak ötletszerűség, nem erkölcs, hanem csak hipokrizis, nem jog, hanem csak *ius gladii*.

Duka Zólyomi Norbert dr